

CİNSİYET HOŞNUTSUZLUĞU OLAN BİREYLERİN CİNSİYET DEĞİŞTİRME SÜRECİNİN HUKUKİ BOYUTU

SEX REASSIGNMENT'S LEGAL PROCEDURES OF PEOPLE WITH GENDER DYSPHORIA

Sadık TOPRAK¹ , Aybike AVGÖREN KAPOĞLU¹ , Birgül TÜZÜN¹

¹İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID IDs of the authors: S.T. 0000-0002-8065-1334; A.A.K. 0000-0003-1442-347X; B.T. 0000-0003-4505-4726

Cite this article as: Toprak S, Avgoren Kapoglu A, Tuzun B. Sex reassignment's legal procedures of people with gender dysphoria. J Ist Faculty Med 2021;84(Suppl.1):S31-S4. doi: 10.26650/IUITFD.2021.0207

ÖZET

Cinsiyet hoşnutsuzluğu olan bireyler, doğumda belirlenen cinsiyet ile deneyimlenen/ifade edilen cinsiyet arasında belirgin bir uyumsuzluk yaşarlar. Diğer cinsin bir üyesi olarak yaşamayı ve kabul edilmeyi istemektedirler. Cinsiyet değiştirme, kadının erkeğe veya erkeğin kadına dönüştürülmesini sağlayan tıbbi müdahaleye verilen isimdir. Ülkemizde cinsiyet değişikliği ile ilgili yasal düzenleme 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde verilmiştir. Cinsiyetini değiştirmek isteyen kişi, eğitim ve araştırma hastanelerinde ya da üniversite hastanelerinde bulunan "Cinsel Kimlik Konseyi" tarafından değerlendirilmelidir. Cinsiyet değiştirme prosedürleri büyük oranda geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açtığı için tıbben ayrıntılı bir aydınlatılmış onam alınması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet hoşnutsuzluğu, cinsiyet değiştirme prosedürleri, aydınlatılmış onam

ABSTRACT

Gender Dysphoria is a condition that is characterized by incongruence between the experienced gender and the natal sex. They want to live and be accepted as a member of the other sex. Gender transitioning is the name given to the medical intervention that transforms a woman into a man or a man into a woman. Legal regulation regarding gender transitioning in our country is given in the 40th article of the Turkish Civil Code numbered 4721. The person who wants to change his or her gender must be evaluated by the "Sexual Identity Council" in training and research hospitals or university hospitals. Medically detailed informed consent is important as gender transitioning procedures have largely irreversible consequences.

Keywords: Gender dysphoria, gender reassignment procedures, informed consent

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu cinsiyeti şöyle tanımlar; "Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişi ayrıtıveren yarıdılış özelliği, eşey, cinslik, seks" (1). Yani cinsiyet temelde biyolojik bir tanımlamadır. Buna karşılık "cinsel kimlik" bireyin kendi bedenini ve benliğini belli bir cinsiyet içinde algılaması, kabullenmesidir (2). Cinsel yönelim (Sexual orientation) bireyin cinselliğini ya da erotik ve romantik ilgilerini herhangi bir cinsiyete yönlendirmesi ya da herhangi bir cinsiyet tarafından cinsel olarak uyarılmasıdır (3). Cinsel kimlik ile ilgili tanımlanmış bir çok yönelim olduğu

gösterilmiştir. Bunların belli başlıları Tablo 1'de özetlenmiştir (4).

Tıbbi tanımlama olarak, "cinsel kimlik uyumsuzluğu" veya "cinsiyet hoşnutsuzluğu" tanısında, kişinin benimsediği cinsiyet kimliğiyle (gender identity), o kişinin cinsiyeti (sex) arasında açık bir uyumsuzluk vardır ve bu yüzden kişi diğer cinsin bir üyesi olarak yaşamayı ve kabul edilmeyi istemektedir (5). Cinsiyet hoşnutsuzluğu DSM-5'te (APA, 2013) en az 6 ay süre ile doğumda belirlenen cinsiyet ile deneyimlenen/ifade edilen cinsiyet arasında belirgin bir uyumsuzluğun oluşu şeklinde ifade edilmektedir ve Türk-

İletişim kurulacak yazar/Corresponding author: sadiktoprak@gmail.com

Başvuru/Submitted: 06.06.2020 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 17.08.2020 •

Son Revizyon/Last Revision Received: 02.01.2021 • **Kabul/Accepted:** 13.01.2021 • **Online Yayın/Published Online:** 00.00.0000

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Tablo 1: Sık görülen cinsel yönelimler (4)

Heteroseksüellik	Kişinin karşı cinsiyete cinsel ilgi duyması
Homoseksüellik (eğcinsellik)	Kişinin kendi cinsiyetine cinsel ilgi duyması
Travestilik	Karşı cinsiyete özgü davranış ve giyimi sürdürmekten zevk alma
Transseksellik	Cinsiyetini değiştirmesi gerektiğine, ruhsal ve bedensel olarak diğer cinsiyete sahip olması gerektiğine inanma
Biseksüellik	Kişinin hem kadın hem erkek cinsiyete karşı da cinsel ilgi duyması
Aseksellik	Kişinin herhangi bir cinsel ilgi duymaması
Panseksellik	Kişinin tüm cinsiyetlere karşı cinsel ilgi duyması

ęe'ye ęevirisinde söz konusu tanı "cinsel kimliğinden ya-
nıkma (hoşnut olmama)" şeklinde ęevrilmiřtir (6).

Cinsiyet değiştirme kadının erkeğe veya erkeğin kadı-
na dönüştürülmesini sağlayan tıbbi müdahaleye verilen
isimdir. Erkekten kadına dönüşümü sağlayan ilk cinsiyet
değiştirme ameliyatı 1930 yılında geręekleřmiřtir (7). l-
kemizde cinsiyet değiştirme ile ilgili yasal düzenleme,
4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde ve-
rilmiştir. Bu madde iki kısıma ayrılmıştır; ilk kısımda "cinsi-
yet değişikliğine izin verilmesi ile ilgili dava konusu" açık-
lanmıştır. İkinci kısımda ise, cinsiyetin nüfus kütüğünde
nasıl değiştirileceği verilmiştir. Diğer yandan, Türk Ceza
Kanunu'nun 101. maddesinin ikinci fıkrasına göre, "Rızaya
dayalı olsa bile, kısırlaştırma fiilinin yetkili olmayan bir kişi
tarafından işlenmesi hlinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis
cezasına hükmolunur" hükmü bulunmaktadır. Bu nedenle
cinsiyet değiştirme sürecinin hukuki açıdan dikkatle takip
edilmesi, gereken prosedürlere uyulması gerekmektedir.

Ülkemizde cinsiyet değiştirmenin hukuki süreci

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde
cinsiyet değiştirme başvuru şartları verilmiş ve bu şartlar
aşağıda açıklanmıştır:

1- Medeni Kanun'a göre kişi başvurusunu şahsen yapmak
zorundadır. Diğer bir deyişle, kişi avukatı vasıtasıyla baş-
vuruda bulunamaz.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 25.12.2013 gün ve
2013/18-464 E. – 2013/1698 K. sayılı ilmı gereğince, dava-
nın Asliye Hukuk Mahkemesine açılması gerekmektedir (8).

Özetle, kişi ikamet adresinin olduğu bölgedeki Asliye Hu-
kuk Mahkemesine bizzat başvurarak, "Cinsiyet değişikliği
izin" davası açabilir.

2- Kişi 18 yaşın üstünde, yani reşit olmak zorundadır. Her
ne kadar kanunda açıkça belirtilmemiş ise de, mahkeme-
ye cinsiyet değiştirme izni için başvuran kişinin ayırt etme
gücüne sahip olması gerektiği açıktır (9).

3- Kişi halen evli olmamalıdır. Hukuk sistemimizde, aynı
cinsten kişilerin evlenmesi mümkün değildir. Yasa koyu-

cu bu kuralı devam ettirebilmek için, evli olmama şartı-
nı getirmiştir. Eğer evli olmak mümkün olsa idi, cinsiyet
değişiminden sonra, aynı cinslerin evliliğine fiili olarak
izin verilmiş olacaktı. Diğer yandan, cinsiyet değişikliği
operasyonu geçirmek isteyen kişinin, başvuru tarihinden
nce evli olması, hatta bu evliliğinden ocuk sahibi olma-
sı, izin için mahkemeye başvurmasına engel değildir (9).

4- Kişi transseksüel yapıda olmalıdır. Bu nokta da trans-
sekselliği açıklamak gerekecektir.

Transseksüalite; kişinin hissettiği cinsel kimlik ile biyolojik
cinsiyeti arasındaki çatışma olarak tanımlanmaktadır. Ken-
di cinsiyetinden rahatsızlık duymasının yanı sıra, karşı cin-
siyete ait olma duygusunu da içerir. Kişi karşı cinsle sürekli
ve güçlü bir özdeşim kurar, sahip olduğu cinsiyeti redde-
derek diğer cinsiyetin birincil (erkeklerde penis, kızlarda
over vb.) ve ikincil (ses kalınlaşması, tüylenme, meme ve
kalçanın oluşumu vb.) zelliklerini benimser (10).

Toplumlar arasında belirgin farklılıklar olmakla birlikte,
erkekler için 1/11900-1/45000, kadınlar içinse 1/30400-
1/200000 aralığında oranlar bildirilmiştir (2).

5- Bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resm
sağlık kurulu raporu ile "cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı
açısından zorunluluğu" belgelenmelidir.

Resmi sağlık kurulu raporunda řu önemli noktaların be-
lirtilmiş olması gerekir, "yapılan her türlü hormonal ve
biyolojik tedavi sonuçsuz kaldığından, cinsiyet değişikliği
ameliyatının niha ve tek çözüm olması ve bu tedavinin
uygulanmaması halinde hastanın hayatı boyunca ıştırıp
ekecek olması" (9).

Rapor ile sadece kişinin tıbbi durumu değerlendirilmez,
aynı zamanda cinsiyet değiştirme operasyonuna rıza gs-
terip göstermediği ve tıbbi müdahalenin sonuçları baki-
mından bilgi sahibi olup olmadığı da değerlendirilir (11).

Söz konusu raporlar, niversite hastaneleri ya da eğitim
araştırma hastanelerinden alınabilmektedir. Hastanelerde,
Öncelikle bir Cinsel Kimlik Konseyi ya da benzeri bir ya-
pılanmasının bulunması gerekmektedir. Bu konseyde Ruh

Sağlığı ve Hastalıkları uzmanı, Üroloji Uzmanı, Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı, Plastik ve Rekonstr¼ktif Cerrahi Uzmanı, Adli Tıp Uzmanı, Endokrinoloji ve Metabolizma Uzmanı ile istenen diğer dallardan uzmanlar bulunabilir.

Cinsiyet değiştirmek isteyen kişiler Cinsel Kimlik Konseyi tarafından belli bir s¼re izlenmektedir. İzlem s¼resi açısından yasal bir kısıtlama olmamasına rağmen, sağlık kuruluşlarının bir ile iki yıllık gözlemler yaptığı bilinmektedir (12). Bu s¼rede, kişiler d¼zenli aralıklarla psikososyal değerlendirmelerden geçmekte, gerçek yaşam deneyimleri izlenmekte, hekim kontrol¼nde hormon tedavileri başlanmakta ve son olarak bu s¼releri tamamlayan kişilerde geri d¼n¼řs¼z cerrahi prosed¼rlere uygulanmaktadır (2).

Bu noktada hatırlamak gerekir ki, mahkemenin onamı olmadan cinsiyet değiştirme operasyonunun yapılması durumunda, kasten yaralama suçu da işlenmiş olacaktır. TCK'nin 87/2-b maddesi uyarınca cinsiyet değişikliği sonucu kişinin organlarının birinin işlevi yitirileceğinden, kasten yaralama suunun nitelikli halinin uygulanması s¼z konusu olacaktır (13).

Cinsiyet değiştirme operasyonlarının yapılabildiği sağlık kuruluşları

Cinsiyet değiştirme ile ilgili tıbbi m¼dahalenin bir dizi karmaşık operasyon ve m¼dahale gerektirdiğini bilmekteyiz. Kişinin endokrinolojik durumu ayrıntılı olarak incelenmekte ve gerekli tedaviler ileri derecede uzmanlık gerektirmektedir. Ayrıca kişinin anatomik yapısı değerlendirilmelidir. Diğer yandan psikiyatrik değerlendirme ve destek son derece önemlidir. Bu tarz bir operasyonun sunulacağı sağlık kuruluşunun, t¼m bu olanaklara sahip olması tercih edilir. Ülkemizdeki üniversite hastaneleri t¼m bu gerekleri aynı anda sunabilecek özelliktedir ve bu konuda başarılı çalışmalar ortaya koymuştur. Bu nedenle cinsiyet değiştirme operasyonları için üniversite hastanelerinin tercih edilmesinde fayda vardır.

Cinsiyet değiştirmede aydınlatılmış onam

Hiç kuşkuya yer yok ki, her t¼rl¼ tıbbi m¼dahaleden önce aydınlatılmış onam yapılmalıdır. Ancak, b¼y¼k oranda geri d¼n¼lmez ve kişinin t¼m hayatını k¼kten değiştirecek

bir operasyon olan cinsiyet değiştirme ameliyatlarında, aydınlatılmış onam daha da önemlidir (11).

Aydınlatılmış onam řu şekilde tanımlanabilir; hastanın kendisine uygulanacak tanı ve tedavi y¼ntemlerinin kapsamını, yararlarını, olası istenmeyen sonuçlarını; s¼z konusu y¼nteme seçenek oluşturabilecek y¼ntemleri ve onların yapısal ve sonuçsal özelliklerini bilerek bu uygulamalara ilişkin kararlar vermesidir. Aydınlatılmış onam ile ilgili çok sayıda uluslararası belge bulunmaktadır; Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi (1981), Amsterdam Bildirgesi (1994), Lizbon Bildirgesi II (1995), Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyotıp S¼zleřmesi (1997) (T¼rkiye tarafından 2003 tarihinde kabul edilmiş ve Anayasa m. 90 uyarınca bağlayıcı) ve Hasta Hakları Avrupa Stat¼s¼ (2000).

Ulusal mevzuatımızda ise ilk yasal d¼zenleme 1928 tarihli "Tababet ve şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun"dur. Tababet ve şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun'un 70. maddesine g¼re b¼y¼k cerrahi girişimler öncesi aydınlatılmış onam yazılı olmalıdır (14). Cinsiyet değiştirme s¼reci, sıklıkla birden fazla b¼y¼k cerrahi operasyonu içerdiğinden, onam mutlaka yazılı olmalıdır. 1960 tarihli "Tıbbi Deontoloji T¼z¼ę¼"n¼n 14. maddesine g¼re, cinsiyet değiştirmek kişiye ayrıntılı bir açıklama yapılması şart koşulmuştur (15). Halen y¼r¼rl¼kte olan 1982 Anayasasının 17. maddesine g¼re, kişinin onamı alınmadan v¼cut b¼t¼nl¼ę¼n¼n bozulması m¼mk¼n değildir (16). 1999 tarihli "Hekimlik Meslek Etiği Kuralları" 26. maddede aydınlatılmış onamın ayrıntıları verilmiştir (17).

Son olarak 1998 tarihli Hasta Hakları Y¼netmelięi 15. maddede bilgilendirmenin kapsamı ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (18).

Cinsiyet değiştirme operasyonundan sonra yapılacaklar

Kişi t¼m operasyonları ve tedavilerini bitirdikten sonra, resmi bir sağlık kuruluşuna bir daha başvurarak durumunun belgelenmesini ister. Bu raporda ise, "cinsiyet değiştirme operasyonunun usul¼nce yapıldığı ve sonuçlandığı" belirtilmelidir. Kişi bu raporu mahkemeye sunar ve mahkeme n¼fus kaydının d¼zeltilmesine karar verdikten sonra, cinsiyet değişikliği n¼fus siciline işletilebilir (9).

Tablo 2: Hasta hakları y¼netmelięi madde 15 bilgilendirmenin kapsamı

Hastaya;

- Hastalığın muhtemel sebepleri ve nasıl seyredeceği,
- Tıbbi m¼dahalenin kim tarafından nerede, ne şekilde ve nasıl yapılacağı ile tahmini s¼resi,
- Diğer tanı ve tedavi seçenekleri ve bu seçeneklerin getireceği fayda ve riskler ile hastanın sağlığı üzerindeki muhtemel etkileri,
- Muhtemel komplikasyonları,
- Reddetme durumunda ortaya çıkabilecek muhtemel fayda ve riskleri,
- Kullanılacak ilaçların önemli özellikleri,
- Sağlığı için kritik olan yaşam tarzı önerileri,
- Gerektiğinde aynı konuda tıbbi yardıma nasıl ulaşabileceği hususlarında bilgi verilir.

SONUÇ

Cinsiyet değiştirme son derece karmaşık tıbbi müdahaleler gerektiren, bu nedenle kişinin tam olarak aydınlatılmasına ve onamina ihtiyaç duyan, büyük oranda geri dönüşümsüz bir süreçtir. Tıp mensuplarının bu süreç içinde uyması gereken kurallar, hukukumuzda mevcuttur. Aynı şekilde, kişilerin başvuru süreçleri belirlenmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- S.T.; Veri Toplama- S.T., A.A.K.; Veri Analizi/Yorumlama- S.T., B.T.; Yazı Taslağı- A.A.K.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- S.T., B.T.; Son Onay ve Sorumluluk- S.T., A.A.K., B.T.

ıkar atışması: Yazarlar ıkar atışması beyan etmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- S.T.; Data Acquisition- S.T., A.A.K.; Data Analysis/Interpretation- S.T., B.T.; Drafting Manuscript- A.A.K.; Critical Revision of Manuscript- S.T., B.T.; Final Approval and Accountability- S.T., A.A.K., B.T.

Conflict of Interest: Authors declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Authors declared no financial support.

KAYNAKLAR

1. Gncel Trke Szlk [Internet]. Türk Dil Kurumu; [cited 2019 Dec 12]. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
2. Keskin N, Yapa G, Tamam L. Transseksalizm: Klinik Özellikleri ve Yasal Konular. *Psikiyatride Gncel Yaklaşımlar* 2015; 7(4):436-47.
3. Özsungur B. Cinsel kimlik gelişimi ve cinsel kimlik bozukluğunda psikososyal değişkenler: gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 2010;17(3):163-74.
4. Bozdemir N, Özcan S. Cinselliğe ve Cinsel Sağlığa Genel Bakış. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care* 2011;5(4):37-46.
5. Turan ř, et al. Sociodemographic and Clinical Characteristics of Transsexual Individuals Who Presented to a Psychiatry Clinic For Sex Reassignment Surgery. *Turkish Journal of Psychiatry* 2015;26(3):153-60.
6. Yıldızhan B, Yüksel ř, Avayu M, Noyan H, Yıldızhan E. Cinsiyet Disforisi Olan Bireylerde Cinsiyet Değiştirmenin Ruh Sağlığı ve Yaşam Kalitesi zerine Etkileri. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2018;29(1):11-21.
7. Ozkan S. Cinsiyet Geçiş Sürecinin Hukuki ve Toplumsal Boyutu: Haklar ve İhlaller. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2017;24(1):55-84.
8. Kararara: İçtihat Arama Motoru [Internet]. [cited 2019 Dec 28]. Available from: <https://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?t=39955>
9. Başara GT. Türk Medeni Kanunu'nun 40'inci Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukuki Sonuçları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 2012;25(103):245-66.
10. Beğen MA, Aslan E. Transseksüalite: Genel bakış. *Androloji*. 2014;16(57):145-50.
11. Sert S. Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 2015;28(118):255-70.
12. Kaya K, İltaş Y, ekin N. Transseksüalite ve Hukuk. *Türkiye Klinikleri J Plast Surg-Special Topics* 2016;5(3):1-5.
13. Adalet Medya internet sayfası [Internet]. [cited 2019 Dec 18]. Available from: <https://www.adaletmedya.net/cinsiyet-degistirme-hakki>
14. Tababet ve şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun: Mevzuat Bilgi Sistemi [Internet]. [cited 2019 Dec 18]. Available from: <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.3.1219&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=3&No=1219>
15. Tıbbi Deontoloji Tüzüğü: Hekimler ve Tabip Odası Yöneticileri İçin Mevzuat İnternet Sayfası [Internet]. [cited 2019 Dec 18]. Available from: http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=52:tibbdeontoloj&catid=4:t&Itemid=31
16. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: Mevzuat Bilgi Sistemi [Internet]. [cited 2019 Dec 25]. Available from: <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.2709&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=anayasa&Tur=1&Tertip=5&No=2709>
- 17- Hekimlik Meslek Etiği Kuralları: Hekimler ve Tabip Odası Yöneticileri İçin Mevzuat İnternet Sayfası [Internet]. [cited 2019 Dec 25]. Available from: https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=31
18. Hasta Hakları Yönetmeliği: Mevzuat Bilgi Sistemi [Internet]. [cited 2019 Dec 21]. Available from: <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?MevzuatKod=7.5.4847&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=hasta%20haklar%C4%B1>